

Gamtoos Water

JAARVERSLAG

2026

'n Buitengewone Jaar

Passievol oor mense. Passievol oor water.

VERSLAG VAN DIE Voorsitter Adelé Bain

Terwyl ons nog 'n waterjaar afsluit, is ek dankbaar vir die geleentheid om terug te kyk op 'n buitengewone jaar vir Gamtoos Water.

Dit was 'n tydperk waarin ons organisasie op maniere getoets is wat min mense sou kon voorsien, maar dit het ons ook herinner aan die belangrikheid van sorgvuldige beplanning en bestuur en, bo alles, hoop.

Vanuit 'n finansiële oogpunt het ons binne ons begroting gebly. Ten spyte van die aansienlike onvoorsiene uitgawes wat deur die vloed in Mei veroorsaak is, kon ons die boekjaar in 'n gesonde posisie afsluit met 'n beduidende besparing teenoor ons uitgawebegroting.

Die verantwoordelikheid van Gamtoos Water strek egter veel verder as bloot die bestuur van 'n begroting. Ons speel 'n belangrike rol om te verseker dat water verstandig gebruik word en dat toekennings met sorg bestuur word.

Ek is bly dat ons waterverbruik en -toekennings onder beheer bly en dat ons damvlakke veilig is. Dit skep vertroue vir die jaar wat voorlê en herinner ons daaraan dat water 'n hulpbron is wat versigtig bestuur moet word.

Toe kom 7 Mei 2026.

Die vloed was 'n gebeurtenis wat min tevore ervaar het. Ons het na raming 'n vloed met 'n herhalingsperiode van slegs een in 200 jaar oorleef.

Die omvang van die water wat deur die stelsel beweeg het was uiters buitengewoon, en die tekens wat by strukture soos Stuurmanskraal en

Condomo agtergelaat is, gee ons 'n werklike begrip van presies hoe drasties hierdie gebeurtenis was.

As die operateur van die Kougadam het Gamtoos Water onmiddellik die Noodgereedheidsplan in werking gestel toe Kougadam begin oorloop.

Kommunikasie met die Departement van Water en Sanitasie (DWS) is op 'n uurlikse basis gehandhaaf totdat die watervolume in die stelsel begin afneem het en die risiko verlaag het. Die plaaslike owerhede is op hoogte gehou, en die Kouga Munisipaliteit het 'n Gesamentlike Operasionele Komitee geskep om die risiko vir menselewens te beperk.

Die vloed was 'n belangrike herinnering dat ons nie alleen staan nie. Waterbestuur vereis samewerking tussen Gamtoos Water, die DWS, munisipaliteite, gemeenskappe en vele ander rolspelers.

Die reaksie op hierdie vloed het die waarde van samewerking in moeilike omstandighede beklemtoon, asook die feit dat elkeen van ons 'n verantwoordelikheid het.

Die werk het nie geëindig toe die water gesak het nie. Herstelwerk na die vloed was 'n groot fokus oor die afgelope paar maande. Toerusting is beskadig, toegangsroetes is geaffekteer, en dit het harde werk geverg om toegang regdeur die Vallei te herstel.

Groot bedrae is bestee aan die huur van toerusting om te help met die herstel van toegang na die vloed. Ons paaie en toegangsroetes geniet steeds aandag, en instandhouding en herstelwerk word aangespreek terwyl ons stadig maar seker die skade wat aangerig is oorbrug.

Hierdie pogings bly belangrik nie net vir ons eie operasionele bedrywighede nie, maar ook vir die gemeenskappe en watergebruikers wat daaglik op hierdie roetes staatmaak.

Die vloed het ons ook herinner aan die belangrikheid daarvan om voorbereid te wees. Ons pomp- en swaar masjinerie, sowel as ander operasionele hulpbronne, is noodsaaklik vir ons werk, veral tydens droë periodes. Ons het dus voortgegaan om te belê waar nodig om te verseker dat ons spanne oor die nodige toerusting beskik om doeltreffend te reageer op watter omstandighede ook al in die komende jaar mag opduik.

Voorgestelde tariewe sal oorweeg moet word. Dit is nooit 'n besluit wat ligtelik geneem kan word nie. 'n Aansienlike deel van ons begroting word beïnvloed deur die koste wat deur DWS gehef word [R5 478 618, of 11% van die begroting].

Terselfdertyd is daar minder eksterne befondsing beskikbaar om die watergebruiksfooie te subsidieer. Ons moet dus verseker dat ons tariewe volhoubaar bly en dat Gamtoos Water kan voortgaan om sy verantwoordelikhede doeltreffend na te kom.

Wanneer ek op die afgelope jaar terugkyk, dink ek onwillekeurig aan my eie geskiedenis in die provinsie. Ek het as suiwelboer in die Oos-Kaap aangekom tydens 'n droogte wat agt jaar sou duur.

Jare later voltooi ek nou my derde opeenvolgende termyn as Voorsitter, nadat ek leiding gegee het tydens die teenoorgestelde uiterste – 'n vloed met die tipe omvang wat ons slegs een keer in 'n generasie, of selfs minder, sou sien.

Dit was beslis 'n ervaring.

Maar deur droogte sowel as vloed bly een ding waar: daar is altyd hoop. Omstandighede mag verander en die uitdagings mag oorweldigend voel, en soms wonder ons dalk of daar elders groener weivelde is.

Tog glo ek dat God altyd groener weivelde voorsien. Ons het 'n vloed wat slegs een keer elke 200 jaar sou voorkom oorleef. Ons het die skade gesien, ons pak die veeleisende herstelwerk aan, en ons gaan voort om ons verantwoordelikheid teenoor die mense en watergebruikers van hierdie streek na te kom. Nou kan ons met vertroue en hoop vorentoe kyk.

Ek wil graag vir Rienette bedank vir haar standvastige leierskap tydens die krisis, asook die Raad, bestuur, personeel, die DWS, ons plaaslike owerhede, ons watergebruikers en almal wat bygedra het tot die reaksie- en herstelproses tydens hierdie buitengewone jaar. Elkeen het 'n rol gespeel om te verseker dat ons voortgaan om ons verantwoordelikheid teenoor die streek na te kom.

Terwyl ek my derde jaar as Voorsitter afsluit, kan ek net dankbaar wees vir al die ervaring wat ek in hierdie kort tyd opgedoen het. Van droogte tot vloed was dit 'n ongelooflike reis, en ek waardeer dat ek dit saam met die mense van Gamtoos Water kon beleef.

Ons het die vloed oorleef. Nou kyk ons vorentoe met die vertroue dat beter dae vir ons voorlê.

Daar is altyd hoop!

VERSLAG VAN DIE

Hoof Uitvoerende Beamppte

Rienette Colesky

“In the midst of chaos, direction is not always found – it is created.”

Ons landskap het in 2026 op vele maniere verander.

Dit is 'n letterlike én 'n figuurlike stelling. Ná die vloed van Mei 2026 het ons met afgryse 'n veranderde landskap gade geslaan nadat die Gamtoosrivier 'n nuwe pad deur die Vallei geslang het – met geen ontsag vir land, mens of dier nie.

Dit het 'n nederigheid in 'n mens se gemoed gebring, met 'n nuwe begrip vir die krag van water, maar ook van die grootheid en almag van God.

In die opvanggebiede van die Gamtoos, Baviaans en Kabeljous is water die spil waarom die ekonomie draai. Tydens droogtes is bestaansekerheid uitgelewer aan die elemente van die natuur, en dieselfde beginsel is van toepassing tydens 'n vloed wat na verwagting slegs een keer elke 200 jaar voorkom.

Hierdie gebeurtenis was ongetwyfeld ons grootste uitdaging in jare. Terselfdertyd moet daar versigtig beweeg word rondom die bek-en-klouseer-krisis, asook die geopolitiese uitdagings wat deur 'n wispelturige Amerikaanse administrasie geskep word.

Gedurende die laaste deel van die finansiële jaar moes planne heroorweeg en herorganiseer word om by 'n drasties veranderde landskap aan te pas.

Alhoewel finansiële doelwitte aangepas moes word, is daar steeds by die oorspronklike begroting gehou en is daar geen bykomende finansiële druk op die watergebruiker geplaas nie.

Die Kougadam is egter vol, en die landbougebruiker beskik oor watersekerheid vir die volgende twee jaar.

Dit is noodsaaklik om kennis te neem van die voorgestelde wysigings tot die Nasionale Waterwet van 1998 wat in Oktober 2025 gepubliseer is. Daar is positiewe veranderinge, veral in terme van watergebruikersverenigings. Die voorgestelde veranderinge ingevolge Artikel 25(1) vereis egter verdere oorweging; so ook die rasionaal agter die “gebruik dit of verloor dit”-beginsel ingevolge Artikel 34A.

Die kwaliteit van water word al hoe meer belangrik in ons land. Gedurende die afgelope jaar is waterkwaliteitmonsters geneem oor die wyer area van die Kabeljous, Gamtoos, Kougadam en Langkloof. 'n Databasis word sodoende opgebou wat in die toekoms as verwysingsraamwerk kan dien. Hierdie inligting is ook belangrik om verbruikers en inwoners vir hul aksies met betrekking tot water aanspreeklik te hou.

Die kwota aan landbougebruikers in die Gamtoos was aanvanklik vanaf 1 November 2025 met 20% beperk. Nadat die Kougadam begin oorloop het, is alle beperkings op die Kougadam egter opgehef.

Landbougebruik (47.19%) was aan die einde van Junie beduidend laer as die norm (73.7%) as gevolg van die buitengewoon hoë reënval in Mei en Junie.

Die inkomste en uitgawes gedurende 2025/2026 was binne perke.

Ten spyte van die uitdagende omstandighede kon Gamtoos Water 'n produktiewe jaar afsluit. Nie al die beplande doelstellings is noodwendig bereik nie, maar as gevolg van gebeurtenisse en omstandighede is doelstellings aangepas om belangrike uitkomst vir watergebruikers en die breër gemeenskap te bereik.

Dit is verseker 'n kenmerk wat as veerkragtigheid bestempel kan word.

Die Vloed

7 Mei 2026

“Chaos may obscure the way forward, but it cannot take away the ability to choose a direction.”

Die vloed van 7 Mei 2026 was een van die hewigste in menseheugenis in die geskiedenis van die Gamtoosvallei. Dit is veroorsaak deur 'n intense afsny-laagdrukstelsel wat tussen 5 en 7 Mei

buitengewoon swaar reën aan die Oos- en Wes-Kaap gebring het. Die meeste gebiede wat die opvanggebied beïnvloed het gedurende hierdie tyd buitensporige reënval ontvang.

Die volgende reënvalsyfers is vir Mei aangeteken. Die meeste hiervan het tussen 5 en 7 Mei geval:

■ Krakeelhoek 1 109 mm	■ Joubertina 380.7 mm	■ Suurveld 260 mm
■ Krakeel 464 mm	■ Stuurmanskraal 68.6 mm	■ Kougadam 215.5 mm
■ Tamie 299 mm	■ Baviaanskloof 180 mm	■ Patensie 197.8 mm

Water vanuit die Grootrivier het die stelsel op die oggend van 7 Mei gevul, terwyl water wat uit die Kougadam oorgeloop het by 'n reeds-vol stelsel aangesluit het.

Die watervolume wat uit die Karoo gekom het is onbekend, aangesien die watervlak die meetwal met bykans drie meter oorskry het. Meettoerusting is beskadig en moes na die vloed vervang word.

Die meetwal by Stuurmanskraal is laat op 6 Mei oorstroom, wat ons vermoë beïnvloed het om die aard van die vloed sowel as die watervolume in die stelsel te verstaan.

Die Kougadam was binne 11 ure vol. Die watervlak van die Kougadam is om 07:00 op die oggend van 6 Mei 2026 op 32.15% aangeteken.

Die volgende vlakke is vervolgens op die oggend van 7 Mei 2026 aangeteken:

- 92% om 06:40
- 100% om 07:10
- 110.96% om 08:00
- Die Kougadam het 'n hoogtepunt van 126.57% (3,655 kubieke meter, of 3,655,000 liter, per sekonde) bereik.
- Die damvlak het binne 'n uur en 'n half met 4.28 meter oor 'n area van 555 hektaar gestyg.

Vanaf 'n vlak van 92% totdat die Kougadam begin oorloop het, het dit teen 'n tempo van 5,600,000 liter per sekonde opgevol.

Die onderbrekings aan elektrisiteitstoevoer en selfoonontvangs was 'n groot uitdaging en het kommunikasiepogings belemmer.

Maksimum vloedgebeurtenisse in die verlede

(Vloei oor damwal. Slegs gebeurtenisse van meer as 1,000m³ per sekonde word ingesluit.)

1971	22 Augustus	1,360 m ³ per sekonde
1981	30 Mei	1,762 m ³ per sekonde
1983	26 Julie	1,627 m ³ per sekonde
1996	22 November	2,425 m ³ per sekonde
2026	7 Mei	3,655 m ³ per sekonde

Hierdie syfers neem nie die vloei vanaf die Grootrivier in ag nie; dié rivier sluit stroomaf van die Kougadam by die Kougarrivier aan om die Gamtoosrivier te vorm. Die uitwerking stroomaf van die samevloeiing tydens 'n vloedgebeurtenis word deur die totale bydrae van die twee stelsels beïnvloed.

Die vloed van 7 Mei het aanleiding gegee tot 'n perfekte storm: 'n watervolume van 3,655 m³ per sekonde wat by 'n reeds-vol stelsel aangesluit het. Die vloed het verwoestende gevolge stroomaf van die samevloeiing gehad.

Die Hidrologie-afdeling van die Departement van Water en Sanitasie (DWS) het bevestig dat die Gamtoosvallei op 7 Mei 'n vloed van een-in-200-jaar beleef het. Die volgende besonderhede is bevestig:

- **HG invloepiek:** $Q \approx 6,950 \text{ m}^3/\text{s}$
(Maksimum uitvloe: $3,655 \text{ m}^3/\text{s}$);
- **Oorskrydingswaarskynlikheid:** $Q < 0.5\%$
(Herhalingsperiode: $Q > 200$ jaar);
- **HG volume:** $\approx 409.000 \times 106 \text{ m}^3$;
- **Vloedvlak in dam:** 60.4 m Meetplaatvlak
(Volvoorraad-vlak = 54.95 m Meetplaatvlak / 149.36 m Relatiewe vlak).

Hierdie gebeurtenis was nie net 'n natuurramp nie, maar ook 'n reuse sosio-ekonomiese skok vir die Gamtoosvallei. Die streek het ekonomiese verliese van meer as R1,4-miljard ervaar, tesame met grootskaalse skade aan infrastruktuur, ontwrigting van landbou-uitvoere, werkverliese, die ontworteling van inwoners, en ernstige gevolge vir toerisme en plaaslike ondernemings.

Daar word verwag dat die herstelproses verskeie jare sal duur, veral in die landbousektor, waar beskadigde boorde en grondverliese produksie tot lank na 2026 kan beïnvloed.

Die aanspreek van risiko's wat ervaar is

Twee spesifieke uitdagings is tydens die vloed ervaar: die vermoë om te kommunikeer en die onvermoë om die vlak van die stelsel te lees. Dit was te wyte aan die onderbreking van Eskom se elektrisiteitstoevoer en, gevolglik, die uitval van selfoontorings.

Dataregistreerders is deur die DWS herstel, en daar word oorweeg om die Stuurmanskraal-dataregistreerder na hoër grond te verskuif.

Die Kougadam was vir 38 dae sonder krag. Dit sal met 'n kragopwekker toegerus word. Satellietkommunikasie sal geïnstalleer word om kommunikasie met die kantoor op Patensie te verseker.

Die bedryf van die Kougadam en damveiligheid

Volgens die Nasionale Waterwet van 1998 is die Departement van Water en Sanitasie die bewaarder van alle waterhulpbronne in Suid-Afrika. Dit sluit die Kougadam in.

Gamtoos Water tree op as die operateur, en daar is 'n Memorandum van Verstandhouding (MvV) tussen die Departement en Gamtoos Water wat bepaal hoe die Kougadam en die sisteem bedryf moet word. Nasionale waterbeleid en regulatoriese bepalinge beïnvloed ook die wyse waarop die skema bedryf word.

Die Kougadam word ten opsigte van kapasiteit en veiligheid as 'n Kategorie 3-dam geklassifiseer. Die Departement voer elke vyf jaar 'n damveiligheidsinspeksie uit. Dit bepaal watter risiko's bestaan en, gevolglik, watter doelstellings nodig is om hierdie risiko's aan te spreek.

Gamtoos Water is verplig om 'n inspeksieskedule na te kom, waarvan die meeste elke drie maande plaasvind, om te verseker dat die dam aan siviele sowel as meganiese vereistes en standaarde voldoen.

Kraakmeters word elke maand fisies gelees. Dit verskaf terugvoer aan die Departement in terme van enige vertikale, laterale en horisontale beweging van die damwal.

Beweging van die Kougadam word ook elektronies met behulp van verskeie sensors gemeet, en terugvoer word gereeld aan die Departement verskaf. Die volgende is by die Kougadam geïnstalleer:

- 31 digitale kraakmeters;
- 21 elektroniese kraakmeters in die galery;
- Nege 2D-kantelmeters in die galery.

Wat die vloed van Mei 2026 betref, is 'n oorloop van 3,655 kubieke meter per sekonde geregistreer. Die Kougadam se maksimum berekende oorloopkapasiteit is 5,100 kubieke meter per sekonde. Die aangetekende vloei was dus baie minder as die kapasiteit waarvoor die dam ontwerp is.

Die veiligheid van die Kougadam is dus van groot belang vir sowel Gamtoos Water as die DWS. Die veiligheidsprosedure word streng nagekom.

Die Watergebruikers- vereniging

Drie Susters

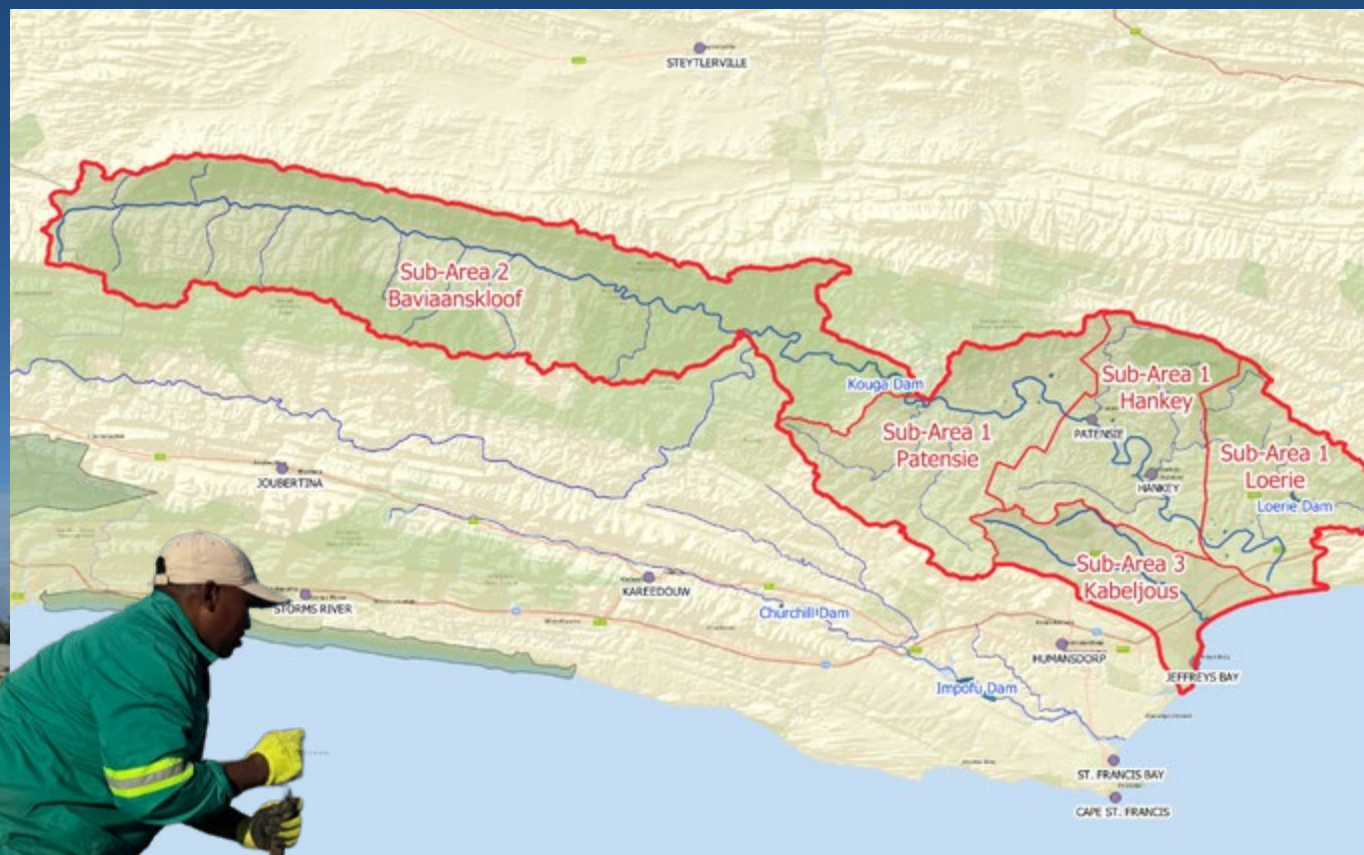
Gamtoos Water is sedert 6 Oktober 2023 as 'n watergebruikersvereniging (WGV) geproklameer. Dit is 'n statutêre liggaam wat as koöperatiewe assosiasie funksioneer en daarop gemik is om water

op voetsoolvlak binne 'n gedefinieerde gebied te bestuur. Hierdie entiteit het die mandaat om waterverwante aktiwiteite tot voordeel van alle watergebruikers te bestuur.

Die Gamtoos Watergebruikersvereniging bestaan uit drie opvanggebiede:

Gamtoos	(L90A-C en L82J)	Sub-Area 1
Baviaanskloof	(L81A-D en L82H)	Sub-Area 2
Kabeljous	(L90G)	Sub-Area 3

Gamtoos Watergebruikersvereniging Grense

Die drie opvanggebiede het uiteenlopende samestellings, en gevolglik verskillende behoeftes en dinamika.

Die doelstelling van die Gamtoos-opvanggebied is om 'n staatswaterskema met 'n komplekse infrastruktuur en kostestruktuur te bestuur. Terselfdertyd het watergebruikers in die Baviaanskloof en Kabeljous 'n behoefte om deel te wees van 'n oorkoepelende struktuur wat waterregkundig is, en die werking van die Departement verstaan, om sodoende antwoorde en advies oor daaglikse kwessies te kan verskaf.

Die huidige bestuurskomitee is soos volg saamgestel:

■ Sub-Area 1

- **Patensie:** SG Ferreira en Christof Opperman
- **Hankey:** Noel le Roux en Khaya Katoo
- **Loerie:** Manus Meyer en Adelé Bain

■ Sub-Area 2: Baviaanskloof

- Rune Janse van Rensburg, Barend Lamprecht en Quentis Bezuidenhout

■ Sub-Area 3: Kabeljous

- Mauritz Rautenbach, Billy Hatting en Willem van Vuuren

Nomakhaya Mgcina (Gamtoos) en Henry Blaauw (Sewefontein) verteenwoordig opkomende en kleinboere sowel as die koöperatiewe verenigings in die Gamtoosvallei, terwyl Charmaine Kritzinger die bedryf verteenwoordig.

Die organisasies vir die omgewing is die Oos-Kaapse Parke en Toerisme Agentskap (OKPTA), die Baviaanskloof Natuursreservaat en die Kabeljous Reservaat Aksiegroep (KRAG).

Ander verteenwoordigers sluit in die Kouga Munisipaliteit, die Nelson Mandelabaai Munisipaliteit, die Departement van Korrektiewe Dienste, die Opvanggebiedbestuursagentskap en die Departement van Landbou.

Waterbestuur

Toegewyde personeel is die sleutel tot ons sukses

Waterbestuur en -instandhouding is die belangrikste doelstellings op 'n skema. Dit is 'n onbegonne taak sonder toegewyde personeel en aanpasbare, maar goed gedefinieerde, sisteme.

Waterhulpbronbestuur is 'n sleuteldoelstelling vir beide die Kabeljous- en Baviaans-opvanggebiede.

Die vloed in Mei het waterbestuur besonder uitdagend gemaak.

Die watervlak van die Kougadam was op 30 Junie 100.84%. Afgesien van die enorme skade wat deur die vloed aangerig is, bied die feit dat die dam vol is 'n mate van gerusstelling oor watersekerheid vir die komende seisoen.

Watergebruik word noukeurig deur die bestuur gemonitor met behulp van die volgende platforms, met drie stelsels wat tans in die skema gebruik word:

- **Die WMS ('Water Management System' of waterbestuursistiem)**
Hierdie sisteem is vir Gamtoos Water se unieke behoeftes ontwikkel. Dit sluit watergebruiksregte, watergebruik en die meet van water in.
- **Zednet-platform**
'n Internet-gebaseerde platform waarop watervlakke by verskeie plekke op die skema in reële tyd gemeet word, om sodoende die watervlak oor die hele skema in 'n oogopslag te kan bepaal;
- **Gamtoos-toepassing**
Hierdie toepassing of 'app' vir verbruikers om watergebruik te rapporteer is ontwikkel om gebruik op die laer deel van die skema te bestuur.

Gamtoos

Baviaanskloof

Kabeljous

Die vrystelling van water uit die Kougadam, met die Loeriedam as eindpunt, word daaglik deur die waterbeheerdepartement gebalanseer met behulp van hierdie sisteme, en ook deur op jarelange ondervinding te steun.

Watergebruikers maak versigtig gebruik van hul toekennings, en gevolglik kan die beskikbare water uit die Kougadam volhoubaar bedryf word.

Die doelstelling is om in die daaglikse behoeftes van alle verbruikers wat van die Kougadam afhanklik is te voorsien, terwyl slegs genoeg water in die Loeriedam gestort word om aan die Metro se behoefte te voorsien, maar ook om die Loeriedam op 'n maksimum vlak van 85% te bestuur.

Landbouwatergebruikers ontvang 60.188-miljoen kubieke meter water uit die Kougadam tydens 'n normale 100% toekenningsjaar. Die munisipaliteite van Hankey en Patensie ontvang ook 'n toekenning, nes die Nelson Mandelabaai Munisipaliteit. Tydens 'n volkwotajaar beloop dit 23-miljoen kubieke meter per jaar.

Waterregte in Kabeljous en die Baviaanskloof is hoofsaaklik gebaseer op onttrekking uit riviere en boorgate. Hierdie regte is in verskeie stadiums van die verifikasie- en valideringsproses wat in die Departement gesetel is.

Die volgende gewasse en landbouaktiwiteite word in die opvanggebiede aangetref:

- **Gamtoos:** Sitrus, bloubessies, aarbeie, voorafverpakte groente, kontantgewasse en suiwelbeeste.
- **Baviaanskloof:** Voer vir kleinvee, groentesaad en graan.
- **Kabeljous:** Weiding (raaigras, lusern, kikoejoe, ens.), suiwelbeeste, vleisbeeste, skape, wild, sitrus, avokado's en groente.

Toerisme is ook 'n belangrike bron van inkomste in al drie opvanggebiede.

Histories gesien, is die vlakke van die Kougadam en die watertoekennings soos volg:

Jaar	Kougadamvlak op 30 Junie	Toekenning vir die waterjaar
2026	100.84%	100%
2025	79.15%	100%
2024	100.31%	85%
2023	23.01%	35%
2022	15.37%	20%
2021	4.19%	15%
2020	7.11%	20%
2019	44.98%	85%
2018	7.89%	40%
2017	18.65%	40%
2016	68.03%	100%

Waterkwaliteit

Geen prys op 'n onbesoedelde hulpbron

Dis algemeen bekend dat die kwaliteit van ons waterbronne landwyd daaglik 'n groter uitdaging word, aangesien opgraderings aan infrastruktuur afgeskeep word, broodnodige fondse na ander prioriteite herlei word, en daar oor die algemeen 'n gebrek aan begrip is vir die impak wat disfunksionele rouwaterrioolwerke op die omgewing en waterbronne het.

Vier rouwaterrioolwerke in die opvanggebied beïnvloed die Kougadam: Tweeriviere naby Joubertina, Krakeel, Louerwater en Misgund. Gamtoos Water het die Kou-Kamma Munisipaliteit in 2024

genader, en sedertdien bestaan daar 'n informele vennootskap waardeur daar gepoog word om die werke in 'n funksionele toestand te bedryf.

Waterkwaliteit word ook in die Gamtoos-, Kabeljous- en Kougavivier, sowel as in die kanaalstelsel, gemonitor. Die doel van die kanaalstelsel is om 'n verwysingspunt te bied vir uitvoerouditvereistes.

Een-en-dertig watermonsters word elke drie maande geneem. Indien probleme geïdentifiseer word, word die munisipaliteite, watergebruikers en inwoners aanspreeklik gehou.

Operasionele Gesondheid

Die Skema

Die droë periodes elke jaar is die belangrikste operasionele gebeurtenisse op ons skema. Vanjaar is ons normale beplanning egter deur die vloed gekortwiek.

Die droë periodes kon nie tydens die normale beplande tye uitgevoer word nie, en toe die droë periode vir die Hoofkanaal aan die beurt was, moes dit 'n maand later geskeduleer word.

Gedurende hierdie jaar was daar twee droë periodes:

- Middel-Julie, waartydens die Hoofkanaal, B- en C-kanaal skoongemaak is; en
- Middel-Augustus, waartydens die K-kanaal skoongemaak is.

Die sementkanale is nie deur die vloed beskadig nie. Hulle was egter vuiler as gewoonlik weens die buitengewone hoeveelheid reën wat in die Gamtoosvallei geval het. Dit was dus noodsaaklik om op die skoonmaak van die kanaalstelsel te fokus.

Gedurende die jaar was daar ook verskeie brandpunte wat slegs tydens 'n droë periode herstel kon word, en daarom is voorkeur hieraan gegee. Dit sluit die volgende in:

- Die koppeling van lyn D41 aan die nuwe pyplyn en die installering van twee afsnykrane;
- Installering van twee afsnykrane by lyn 69 met lugkleppe (AVs);
- Voltooiing van die afsnysluis by die CD-verdeling;
- Versterking van die verdeelpyp by B9;
- Herstel van die sensorpyp na CD se outomatiese sluis; en
- Toemaak van die dienssluis by Kougadam sodat die tunnel na die kanaaluitlaat deur die DWS geïnspekteer kon word.

Agthonderd 20-liter emmers Flintcote is aan die begin van 2026 aangekoop. Hierdie produk sal nie gedurende hierdie jaar gebruik kan word nie, maar sal tydens die volgende droë periode aangewend word.

Eerstens sal daar gefokus word op die Hoofkanaal in Loerie, sowel as op die G-kanaal. Daarna sal daar op die K-kanaal gefokus word.

Alle sluise is gediens om goeie werking vir die komende jaar te verseker.

Die volgende vind daaglik op die skema plaas:

- Die beheer van plantegroei en onkruid langs die kanaalstelsel. Dit maak 'n beduidende verskil tydens die intensiewe droë periodes. Tydens 2025 is daar ook gemerk dat die kanale baie skoner is. Daar word vermoed dat die beheer van plantegroei die rede mag wees.
- Droëlandrehabilitasie by verskeie plekke op die skema.
- Onderhoud van die stelsel en die herstel van daaglikse lekplekke en breuke.
- Die bestuur van ons watervoorraad: voorsiening aan die laer deel van ons skema bly 'n uitdaging. Daar is aansienlik meer spilpunte as voorheen, wat beteken dat groot volumes water gedurende korter tye in die jaar benodig word. Verskeie dieptevlaktemeters word gebruik om die situasie te bestuur. Die Loerie-area het verander in 'n wateraanvraagsisteem. 'n Toepassing ('app') is ontwikkel om die bestuur daarvan te optimaliseer.
- Die waterkwaliteit in die opvanggebied, die Gamtoosvlakte en Kabeljous word elke drie maande gemeet en aan verskeie platforms gerapporteer.

Die vloed wat in Mei plaasgevind het, het paaie in die Gamtoosvallei ontoeganklik gemaak. Verskeie laagwaterbruggies is beskadig, en Gamtoos Water het hulpbronne binne die begroting herverdeel om onder meer by te dra tot die herstel van toegang.

Aansienlike skade is aan pypleidings aangerig, waarvan sommige heeltemal weggespoel is. Hierdie operasionele realiteit het ook die begroting beïnvloed, en hoewel besteding binne perke gebly het, kan daar nie weggeskram word van die feit dat fondse nie aan normale beplande uitgawes bestee is nie.

Daar moet weer eens op gewys word dat die stelsel ouer raak en reeds sy verwagte lewensduur oorskry het. Die

realiteit is dat dit nie bloot deur herbouing vervang kan word nie: die gepaardgaande koste sou enorm wees. Daarom is dit belangrik om deeglike daaglikse instandhouding op die skema te doen.

Daar is bevind dat die takkanale in 'n besonder swak toestand verkeer. In terme van die beplanning moet daar binne die volgende paar jaar spesiale instandhouding op al die takkanale gedoen word. Die voorneme is om die takkanale met 'n rubberlaag te verf nadat krake met sement of 'n buigsame seëlmiddel herstel is. Hierdie prosedure verleng die leeftyd van die kanaal en maak dit makliker om skoon te maak. Die onderhoud is minimaal in vergelyking met dié van tradisionele, ongeverfde kanale.

Finansiële Gesondheid

Gamtoos sub-opvanggebied

Finansiële state 2025/2026

(Die finansiële state sluit nie uitgawes vir die Baviaanskloof- en Kabeljous-sub-opvanggebiede in nie.)

Gedurende die 2025/2026 besteding is daar gefokus op die bereiking van die doelstellings van Gamtoos Water, soos uiteengesit in die operasionele kommentaar.

'n Bedrag van R1,241,260 is uit eksterne projekte ontvang. Slegs R1-miljoen is daarvoor begroot. Die grootste deel van hierdie inkomste was vir werk wat Gamtoos Water vir die NatCarbon-projek in die Karoo gedoen het, waar spekboomplante met behulp van buitelandse befondsing hervestig word.

Die volgende is noemenswaardig ten opsigte van die finansiële state:

- Totale reserves:
  - R40.0-miljoen (Junie 2026)
  - R39.1-miljoen (Junie 2025)
- Waterbelasting gevorder beloop:
  - R36.9-miljoen (Junie 2026)
  - R36.9-miljoen (Junie 2025)
- Personeelkoste:
  - R18.3-miljoen (Junie 2026)
  - R18.6-miljoen (Junie 2025)
- Verbruikbare goedere:
  - R7.1-miljoen (Junie 2026)
  - R9.2-miljoen (Junie 2025)
- Gamtoos Water het geen langtermynskuld nie.

Begroting 2026/2027

'n Verhoging van 8.2% is aanbeveel.

- Totale begroting: R49,568,773
- Waterbelasting inkomste: R37,801,886
- DWS verbruiksheffing: R3,359,955
- DWS WRM (waterhulpbronbestuur) koste: R2,118,618
- Nelson Mandelabaai Munisipaliteit: R1,668,274

Gedurende die afgelope paar jaar kon daar minder staatgemaak word op eksterne befondsing. Die realiteit is dat daar 'n tyd sal kom waar die totale begroting deur die watergebruikers befonds sal word.

Watertariewe vir 2026/2027

'n Verhoging van 8.2% word aanbeveel vir watertariewe vir die 2026/2027 waterjaar.

Beskrywing	Vorige tarief	Nuwe tarief
Waterhulpbronbestuurheffing (DWS)	R280.00	R281.60
Gebruiksheffing op Hoofkanaal en Kougadam (DWS)	R425.60	R509.60
Gamtoos Water belasting	R4 580.54	R4 928.80
Totaal (Basies vir 80% of minder van volkwota)	R5 286.14	R5 720.00
Groot totaal (Volkwota)	R5 656.16	R6 189.04

Bedrae sluit nie BTW in nie.

Volgens die DWS se prysstrategie vir rouwater (RWPS) is Gamtoos-watergebruikers verantwoordelik vir drie statutêre heffings:

- Heffing vir waterhulpbronbestuur, wat geld vir alle watergebruikers wat oor 'n gebruiksreg beskik;
- Gebruiksfooi wat gehef word van alle watergebruikers wat water vanuit 'n staatswaterskema ontvang. Hierdie tarief beoog om koste te verhaal wat verband hou met die opgaar, vervoer en verskaffing van water; en
  - Heffing van die Waternavorsingsraad.

Die regering het die gebruikstarief vir baie jare aan 'n perk onderwerp. Die nuwe prysstrategie sal vanaf 1 April 2027 geïmplementeer word, met die verwydering van hierdie perk as een van die doelstellings. Daar is met die DWS ooreengekom om die perk vir die Kouga-staatskema oor die volgende 10 jaar uit te faseer. Dit sal realisties wees vir begrotingsdoeleindes.

Personeel

“Great things in business are never done by one person; they’re done by a team of people.”

Steve Jobs

Die toewyding van ons personeel bly die belangrikste rede waarom Gamtoos Water as 'n organisasie suksesvol is.

'n Waterprobleem ken geen tyd of plek nie. Krisisse moet soms op die mees ongeleë tye opgelos word.

Ons personeel verstaan die gemene doel. Hulle is altyd beskikbaar en gee konstant meer. Hulle is ook ten volle bewus daarvan dat hulle deel is van 'n groter doelwit.

Alfred Go is aangestel as Bestuurder: Werke.

Senior waterbeheerbeampte Andrew Murray het na 'n diensydperk van 35 jaar afgetree. Andrew het oor die jare heen 'n enorme hoeveelheid kennis oor die geskiedenis en werking van die skema opgebou.

Sy vertrek is 'n verlies weens die onselfsugtige bydrae wat hy oor soveel jare gelewer het en die produktiewe bydrae wat hy steeds sou kon maak.

Nomazizi Thube, wat deel was van ons administrasiespan en verantwoordelik was vir Menslike Hulpbronne, het gedurende die jaar verhuis en moes ons diens verlaat. Zizi, wat die gees van die kantoor was, sal gemis word vir haar toewyding en inisiatief.

'n Senior-ingenieur sal in Februarie 2027 by Gamtoos Water aansluit. Dit is 'n persoon wat ons skema ken, en die verwagting is dat hy sal bydra tot toekomstige beplanning vir sowel Gamtoos Water as die skema.

Tye verander en daar word voorsien om in die toekoms 'n GIS-operateur aan te stel. 'n Behoefte aan hierdie vaardigheid is geïdentifiseer. Die pos van Senior-waterbeheerbeampte sal nie gevul word nie.

Alfred Go

Andrew Murray

Nomazizi Thube

Die Pad Vorentoe

“We cannot change the waters that have passed, but we can decide how we rebuild the banks of tomorrow.”

Die voorsiening en beskikbaarheid van water is die doel en bestaansrede van Gamtoos Water. Water is ook die ekonomiese spil waarom al drie die opvanggebiede waarvoor ons verantwoordelik is draai.

Landbou onderhou die gemeenskappe van die Gamtoos, Baviaans en Kabeljous, en in sommige van hierdie gebiede is dit die enigste bron van inkomste.

Die vloed wat ons in Mei beleef en oorleef het was 'n gebeurtenis wat, teoreties en statisties gesproke, slegs een keer in twee eeue behoort plaas te vind.

Die skade is met 'n gevoel van ongeloof aanskou, en gemeenskappe in ons drie sub-opvanggebiede is drasties geraak.

Die Kabeljous-opvanggebied het aan die begin van 2026 ook 'n katastrofiese brand beleef, en Kabeljous en Gamtoos is na die vloed deur stormsterk winde geteister.

Hoop is sentraal tot 'n landbouwatergebruiker, en 'n gevoel van hopeloosheid kan nie lank binne 'n

landbouverwysingsraamwerk bestaan nie. So sterk soos die drang om te oorleef, só sterk is die drang van 'n boer om eenvoudig na die chaos vir orde en herstel te soek.

Watergebruikers in die Gamtoos-, Kabeljous- en Baviaanskloof moes nie net 'n vloed hanteer wat na verwagting slegs een keer elke 200 jaar voorkom nie. 'n Onsekere en abnormale geopolitiese konteks het die afgelope jaar elke aspek van ons boere se bestaan geraak, terwyl hulle steeds ook die uitdagings rondom bek-en-klouseer die hoof moet bied.

Waterbronbestuur en onderhoud van die skema, maar ook van die Drie Susters-opvanggebiede, bly Gamtoos Water se kernverantwoordelikheid. Soos in die verlede sal dit die sentrale fokus van ons bestaan bly.

Buiten die gewone verantwoordelikhede sal Gamtoos Water ons verbruikers in die jaar wat voorlê met hierdie proses bystaan. 'n Reuse-taak wag op ons, maar hoe eet 'n mens 'n olifant? Stukkie vir stukkie.

**Asimi, siyaqhuba.
Ons staan nie stil nie, ons beweeg vooruit.**

www.gamtooswater.co.za

